

Weinig bevreemding wekt het, dat een vorst, die zoo was aangelegd en zoo het leven opvatte, behoefte gevoelde zich geestelijk te ontwikkelen. Terwijl zijn broeder Sigismondo te Rimini de kerk van den H. Franciscus liet verbouwen, tot den z.g. „Templum Malatestianum”, ter eere van zichzelf en zijn minnares Isotta degli Atti, vormde Novello zich een bibliotheek waarvoor hij in 1452 een bijzonder gebouw deed optrekken. Afgezien van de boekverzamelingen, die gedurende heel de Middeleeuwen in kloosters hebben bestaan, is dit in tijdsorde de zevende boekerij, die in Italië ontstond, en de derde die werd ingericht met het bepaalde doel de humanistische wetenschappen te bevorderen. Zij werd derhalve voor studeerenden ook opengesteld.

Het eigenlijke bibliotheek-gebouw — 't werk van den architect Matteo Nuti, een Umbriër — bevat maar ééne lange overwelfde zaal, waarin de librerie is ondergebracht. Deze zaal heeft den vorm eener „basilica” van drie schepen, welke gelijk zijn van breedte. Het middenschip is vrij gelaten, zoodat een gaanderij ontstaat met tien zuilen ter weerszijden. Achter deze zuilen zijn in de zijschepen de z.g. „plutei” geplaatst, dwars, als kerkbanken, 29 aan iederen kant. (Zie de afb.). De zaal ontvangt prachtig licht van beide zijden, door tweemaal 20 vensters. Onder de lezenaars is een open ruimte, waarin de boekwerken, meest folianten, kunnen worden geborgen. Deze boekwerken zijn 388 in getal: 340 handschriften en 48 zéér oude gedrukte boeken. Alle zijn zij vastgelegd aan kettingen, zoodat dat ook te Zutphen het geval is. Het geschreven boek immers was zóó kostbaar, dat tegen ontvreemding zoo afdoend mogelijk maatregelen moesten worden genomen.

De boeken, die Novello verzamelde, zijn zonder uitzondering manuscripten, daar bij zijn leven de boekdrukkunst nog niet was uitgevonden. Het is een keurcollectie van ongeveer 150 „codices”, waarvan de oudste uit de 8ste eeuw dateert en zeer vele met miniaturen zijn verlicht. De bibliotheek werd dan nog verrijkt doordat de lijfarts van Novello aan haar zijn boekverzameling vermaakte, die 120 deelen telde. Een even groot aantal banden werd nog, in de laatste decennien der 15e eeuw, geleidelijk door schenking verworven. Daar bleef het bij.

Gemoderniseerd werd de bibliotheek nooit. Te Florence werden de door de Medici gestichte boekerijen in verloop van tijd of ontruimd (zooals met de „Bibliotheca di San Marco” het geval was), óf verbouwd (zooals met de Laurentiana geschiedde); te Rome is de „Bibliotheca Sistina” nu geheel anders ingericht dan oorspronkelijk het geval was — aan de schepping van Novello Malatesta werd niets gewijzigd. Het eenige toevoegsel bestaat hierin, dat aan het uiteinde der zaal de grafurn van den vorst werd geplaatst, toen in 1812 de kerk, waarin zijn gebeente was bijgezet, moest worden afgebroken.

Wanneer men nu de deur binnentreedt, die tot de stilte van de bijna gevde ruimte toegang geeft, — een deur, die door haar monumentale en toch sobere marmer-omlijsting zelve iets plechtstatigs heeft, — dan bevindt men zich in een wondere sfeer, van rust en berusting, van eigenaardige bezonkenheid, in een sfeer, niet van vakerige en duffe oude geleerdheid, ook niet van somber zwaarmoedige verlatenheid, maar veeleer van een peinzend zoeken, dat duurzame laving vond, en daardoor deze bestending. Hier is geen verval. Alles glanst proper en vertrouwelijk. Ik weet dat ik glimlach, en het is of mijn glimlach een anderen beantwoordt. Deze stemmigheit immers is niet afgemeten of uitgestreken; het zwijgen der eeuwen is hier minzaam. Niets ook is gedompeld in sluimer, zoodat het kasteel uit het sprookje; niets is afgestorven of te loor gegaan. Daar zijn de glundere zonnestrallen, over de eene rij banken in een perspectief van korte lichtbundels. De blanke gewelven vangen den afschijn. 't Is niet zoo hóóg, en niet zoo ijl als in onze kerken. Maar het is alles nabij. Ook het verleden is nabij. Het weten is wakker. Iets van den geest van Novella Malatesta is nog aanwezig, en is over dit alles.

Sedert 1447 was Novello kreupel tengevolge van een verwonding, welke

hij in een veldslag bekam en die door een Grieksch arts verkeerd was behandeld. In 1452 trok hij voor het laatst als „condottiere” te velde en van dit jaar af wijdde hij zich geheel aan de wetenschap. Aan deze afzijdigheid had hij het te danken, dat hij in het bezit van de stad Cesena werd gelaten, toen zijn broeder Sigismondo, schuldig bevonden aan felonie, voor al zijn gruweldaden moest boeten en in 1462 door de pauselijke troepen werd overwonnen en getuchtigd. Novello echter bestuurd voortaan zijn beperkt gebied als direct vasal van den H. Stoel. Hij overleed in 1465 en wel merkwaardig is het, dat in het jaar na zijn dood de destijds regeerende paus, Paulus II, een bul uitvaardigde welke tot strekking had aan de toen reeds beroemde bibliotheek bijzondere bescherming te verleenen. Met kerkelijke ex-communicatie werd elkeen bedreigd, die een werk zou ontvreemden of zelfs tijdelijk aan de boekerij onttrekken. Aan deze bul is het te danken, dat de gansche „Malatestana” ter plaatse bleef, ook toen Cesena geen eigen landsheer meer had doch deel uitmaakte van den Kerkelijken Staat. De even vermaarde bibliotheek der hertogen van Urbino werd in de 16e eeuw naar Rome overgebracht en bij de „Vaticana” ingelijfd, daarmee haar zelfstandig bestaan verliezende, zoodat dat hertogdom zelf ophield zelfstandig te zijn. Doch met de „librije” van Novello Malatesta kon de paus onmogelijk op dergelijke wijze handelen, of hij had den banvloek op zichzelf moeten toepassen!

Hoe hoog de bibliotheek te Cesena in de humanistische wereld stond aangeschreven, blijkt ook uit het volgende. Toen de bekende Venetiaansche drukker en uitgever Aldus Manutius, omstreeks 1500 een reeks klassieke schrijvers deed verschijnen, legde hij de handschriften der „Malatestana” ten grondslag aan verscheidene dezer uitgaven. De daar aanwezige teksten immers golden voor de beste en zuiverste. De manuscripten zijn nog steeds van even groote beteekenis.

UIT EEN TESTAMENT VAN 1436

In het Staatsarchief te Hasselt (België) trof ik onlangs aan een oorkonde op perkament, gedateerd 6 April 1436, waarin merkwaardige beschikkingen voorkomen ten bate eener kloosterboekerij. Zij bevat den uitersten wil van Rumoldus Boem van Mechelen, priester van het bisdom Kamerijk, die novice was geworden in het bekende Karthuizerklooster van Sint Jan Baptist te Zeelhem bij Diest en op het punt stond om aldaar zijne professie te doen in de orde van den H. Bruno.

Het gedeelte van het stuk, dat bedoelde beschikkingen beschrijft, luidt als volgt:

„Item oic so beghere ic dat ons pater vanden goedshuyse van Zeelhem rechtevoert na mijn professie heffen ende boren sal hondert croenen van Vrancrijk of die werde daer voere also sy van hande te handen gaen sullen tote des voirsr. cloesters behoef vanden lijftocht ghelde dat mi die stat van Mechelen sculdich es, ende met dien ghelde salmen eenen scrivein crighen ende doen comen so wat hi cost inden cloester voirs. die den bruederen vanden cloestere ende mi mach leeren scriven die daer minne ende begherte toe hebben ende men salre oic perkament ende stoffe mede coepen. Sonderlinghe so es mij begherte datmen oic met dien ghelde sal doen scriven binnen den cloestere vanden scrivein de quinquagesinen opten souter die Ludolphus de Carthuyser dair op gemaect heeft, ende oic vitam Jhesu Christi ende de sermone opten pater noster die een carthuyser oec gemaect heeft. Item noch eenen souter met groten letteren ende stimulum amoris ende een clein portabel duerenael ende oic noch andere boeken, alsoet ons ghenueghen sal. Item so es oic mijn begherte dat alle mijn boeke latiinsche ende dietsche bliven solen den voerghenoemden cloestere van Zeelhem, uytgescheiden beide mijn breviere, twee nochtornale ende eenen duerenael, die beghere ic datmen vercoepe ende ten hoechsten brenghe ende datmen

met dien ghelde dat daer af comen sal een boeck coepe datmen heit speculum hystoriale oft andere goede boeke daer voere opdat ons genuecht, ende datmen op ellic boeck scriven ende teekenen sal gelijk ende inder selver formen dat ik teekenen sal met miinder hant achter inden boeken te wetene int passionael ende oic inden boeck van Gregorius XL omelien etc. sonder enich veranderen off vercopen, ende dies geliick in allen den boecken die ic, ofte God wilt, noch sal doen scriven den cloestere blivende, behoude-lic mijn lijftocht daer ane te hebbene ende die te gebrukene altoes met orlove miins oversten, behoudelijc oic waer her Jan mijn sone te Bethleem ¹ ende Barbara mijn dochter te Barbarendale ² enighe boeken vanden minen begheerden te lesen ende bij hen te hebbene, datmen hen die leenen sal eerst een half jaer oft een jaer ende als sy die weder senden, so salmen hen andere leenen."

Men meent wel, dat de scriptoren in de Middeleeuwsche kloosters altijd leden waren der communititeit. Ziehier een voorbeeld, dat een klooster in staat wordt gesteld om een gesalariëerden scriptor van buiten te laten komen. Deze vakman zal dan eenigen tijd in het hospitium van het convent verblijf hebben gehouden, niet alleen om de monniken „die daer minne ende begherte toe hebben" onderricht te geven in de edele schrijfkunst, maar ook om zich te kwijten van opdrachten tot het afschrijven van bepaalde boeken.

Vita Jesu Christi, dat de testator wenschte geschreven te zien, was eveneens van Ludolphus Saxo. Welk geschrift met *Stimulus amoris* bedoeld wordt, is niet goed vast te stellen. Was het misschien *Stimulus amoris beati bernardi abbatis*, of bedoelde Rombout Boom het gelijknamige geschrift van Henricus de Balma dan wel van Sint Bonaventura ³? Het genoemde *Speculum hystoriale* zal zijn van Vincent van Beauvais. Jammer, dat niet bepaaldelijk gerelateerd werd welke boeken, „latiinsche ende dietsche", krachtens dit testament aan het Zeelheimsche klooster kwamen.

Leiden.

H. J. J. SCHOLTENS.

HET RAADSELGEDICHT OP GUSTAVUS SELENUS

In „Het Boek", 1921, blz. 347, komt de Heer B. terug op de twee regels geheimschrift van het Schertsdicht in de *Steganometrie* van Gustavus Selenus (zie ook 1919, blz. 48 en 464), waarin hij tot de conclusie komt, dat hierin *slechts één naam* is verborgen, n.l. die van den waren schrijver, den Hertog van Brunswijk-Luneburg. Met het verzoeken om een plaatsje ter beantwoording, heb ik gewacht tot eene nieuwe publicatie ⁴ van mij, om tot staving van mijne interpretatie van het Schertsdicht, te kunnen verwijzen naar de daar ontwikkelde methoden.

Het schertsdicht is gericht: „ad Gustavum Selenum" en vangt aldus aan: „Dum reponis artem Trithemii, Vates subrisit". Hieruit blijkt m.i. duidelijk, dat G. Selenus wordt aangesproken door den inzender, welke laatste zegt: Terwijl gij, Selenus, de kunst van Trithemius, weer in het licht stelt, glimlachte de Ziener en deze laatste zegt: dit zal U betaald worden gezet. Hij, Ziener, zal nu ook onthullen den waren naam van G. Selenus. Hij Ziener, roept daarvoor een Geestenschaar op, waarvan *Pamersiel* de aanvoerder is.

Volgens de methoden van geheimschrift, door Selenus behandeld, waren de *eerste letters* van woorden van een tekst de *geheime letters*. Deze letters volgden elkaar op in *regelmatige* volgorde met *bepaalde intervallen*. Trithe-

¹) Regulierenklooster bij Leuven.

²) Klooster te Thienen.

³) Sancti Bonaventurae Operum tomus sextus (Moguntiae 1609), p. 192—246.

⁴) Les Méthodes de cryptographie de Francis Bacon, *Mercure de France*, Aug. 15, 1924.

mius gaf aan ieder van deze geheimschriften een *bepaalden naam*. Dit geheimschrift heette *Pamersiel* als de eerste letters van *alle* woorden de geheime letters waren.

Maar *dezelfde namen* hadden ook de Geesten, die door den ontcijferaar moesten worden aangeropen, opdat hij in staat zoude zijn een geheimschrift te ontcijferen, dat den naam van dien bepaalden Geest droeg. De geestenschaar, die de Vates aanroept opdat Gustavus Selenus den tooverzin zal kunnen ontcijferen, staat onder leiding van Pamersiel.

Deze laatste braakt nu voor den hoorder de woorden uit:

Hakul Gavoseti Visodrum Xydreal Uvyn
Zehnablu Progodset Rhidue Nagdeory.

Selenus hoort nu deze woorden (Excipit) en spreekt nu den Vates aldus aan: Goed zoo! Ziener; maar terwijl het U behaagt onze namen (Augustus dux de Lunenburg) te verraden, (gevormd door de letters van even rangorde), verraadt Gy ook *Uw eigen naam*, die Gy verborgen wildet houden (den waren naam van den Vates, den inzender). En Selenus zegt verder dat op de namen die beiden verborgen wilden houden, ECCE, van beide kanten licht valt.

De naam van den Vates is, volgens het geheimschrift Pamersiel, dus verborgen in de eerste letters der 9 geheime woorden. Maar daar in geheimschrift men zoowel kan tellen van rechts naar links, als van links naar rechts worden de laatste letters der woorden eveneens door het geheimschrift Pamersiel aangeduid. Door Selenus wordt deze methode onthuld in Lib. IV. 4, pag. 147 ¹ waar door een *tekstvervalsching* der „Spiegel der Alchemie" van Roger Bacon, de methode, om de laatste letters van woorden als geheime letters te gebruiken, aan Roger Bacon wordt toegeschreven. Schrijver dezes vond echter deze methoden in geheime teksten van Francis Bacon ². Ook het woord ECCE van het schertsdicht, wijst er op, dat van *beide kanten* men lezen moet, zoodat Pamersiel zoowel slaat op de eerste als laatste letters der woorden.

Neemt men nu van de 3 eerste woorden HAKUL, GAVOSETI, VISODRUM de eerste en laatste letters en transponeert deze in het alphabet van Trithemius om 6 plaatsen naar links, dan gaan ze over in: B.E — A.C — O.F. oft BACO FE.

BACO is de latynsche naam voor BACON. De letters FE zijn een in Engeland gebruikelijke afkorting voor FECIT. We lezen hieruit: Bacon is de schrijver. We hebben nog slechts de 3 eerste woorden gebruikt. De eerste en laatste letters van de volgende 6 woorden houden ook geheime letters verborgen, die den tekst aanvullen tot: EGO M. BACO FECI CARMEN of, Ik, Magister Bacon, ben de vervaardiger van dit Gedicht.

De afleiding en ontwikkeling der gebruikte methoden zoude voor dit tijdschrift te veel plaats eischen.

In lib. IX, cap. 5 ³ deelt Selenus mede, dat aan hem door een inzender, die onbekend wil blijven, 7 geheime teksten zijn gezonden, die nieuwe methoden van geheimschrift bevatten, waarmede het niet noodig was dat het groote publiek bekend werd. Hij verzoekt Selenus om deze methoden te willen bekend maken, verborgen in de door Selenus beschreven methoden van geheimschrift.

Deze geheime teksten zegt de inzender, bevatten bovendien nog een *geheime kern*. In het artikel van de Mercure de France worden deze teksten volledig behandeld. Het is echter, in verband met het Schertsdicht, gepubliceerd in het Boek, gezonden door den Vates aan Selenus, voor den lezer niet zonder interesse, dat de inzender van de geheime teksten aan Selenus in een van dezen opnieuw onthult den waren naam van G. Selenus, n.l.

¹) Mercure de France, loc. cit. pag. 99.

²) Mercure de France, loc. cit. pag. 111.

³) Mercure de France, loc. cit. pag. 84.